

ביאור התניא

פרק ב

מהותה של הנפש האלוקית

הקדמה

בפרק זה יתבאר שמהותה של הנשמה הקדושה שישנה בכל איש ישראל, היא, 'חלק אלקה ממעל ממש'. כלומר, הנשמה אין מהותה כח **שכלי** המשיג השכלות עדינות [-ואפילו לא כח המשיג עניינים **אלוקיים**], וכמו כן אין מהותה כח **רגשי** המתפעל מעניינים עדינים [-ואפילו לא כח המתפעל מעניינים אלוקיים], אלא **מהותה עצמה היא אלוקית**.
ולכן בני ישראל נקראים **בנים** למקום, ככתוב 'בני בכורי ישראל' וכתוב 'בנים אתם לה' אלקיכם, שכן^א שונה קשר ושייכות שבין איש לרעהו, מקשר ושייכות שבין אב לבנו, שכן שייכות שבין איש לרעהו, הוא מפני שמבין ומשיג בשכלו את מעלותיו של חברו, א"כ הקשר והשייכות היא רק מצד **שכלו** ורק מצד **מעלותיו** של חברו, היינו, **ששכלו** שלו התקשר **למעלותיו** של חברו, אבל הוא עצמו אינו קשור לחברו בעצמו. מה שאין כן השייכות בין אב לבנו, אינו מצד שכלו והשגתו של הבן לבד, ולא מצד מעלות האב לבד, אלא הבן עצמו קשור עם האב בעצמו, והוא מחמת שהבן נמשך מאביו, ולכן **עצם** הבן קשור עם **עצם** האב. ועד"ז הקשר שבין הנשמות הקדושות של בני ישראל לאביהם שבשמים, שהם חלק אלקה ממעל ממש, והרי הם קשורים בעצם מהותם עם הקב"ה בעצמו.
עוד יתבאר, שבירידת הנשמות לעולם הזה הגשמי, צריכות נשמות ההמון ופחותי הערך סיוע על מנת להתחבר למהותם העצמית שהינם בנים לאביהם שבשמים, והם מקבלים זאת על ידי התקשרותם ודיבוקם בתלמידי החכמים וראשי בני ישראל שבדורם. וזהו העומק הפנימי בדברי חז"ל שכל הדבק בתלמידי חכמים כאילו נדבק בשכינה, **שאין הפירוש** שמחמת שאי אפשר להידבק בהקב"ה אזי נצרך להידבק בתלמידי חכמים כתחליף במקום הדיבוקות בו יתברך חס ושלום, אלא להיפך, שעל ידי הדיבוקות בתלמידי חכמים מתקשרות הנשמות להקב"ה, ונמצא שהדבק בתלמידי חכמים אכן נדבק בשכינה ממש.

סדר העניינים בפרק זה:

- א. מהות הנשמה הקדושה שהיא 'חלק אלקה ממעל ממש', ושרשה בחכמתו יתברך, ולכן נקראו בני ישראל בנים להקב"ה.
 - ב. דברי הרמב"ם שהקב"ה וחכמתו אחד, [ובהגהה: שהודו לו חכמי הקבלה הרמ"ק והאר"י ז"ל], ונמצא שהנשמה ששרשה מחכמתו יתברך קשורה להקב"ה עצמו, מאחר שהוא וחכמתו אחד.
 - ג. למרות חילוקי המדרגות שיש בנשמות לאין קץ, מכל מקום שורש כל הנשמות כולם מראש כל המדרגות עד סופם הוא מחכמתו יתברך.
 - ד. משל התהוות הציפורניים, ששורשם מטיפת מוח האב, אלא שעל ידי השתלשלות ממדרגה למדרגה נתהוו ממנו הציפורניים.
 - ה. חילוקי המדרגות בנשמות נעשה ע"י השתלשלות
- שורש נשמות ישראל מעולם לעולם, עד שבירידתן למטה נתהוו ממנו נשמות עמי הארץ ופחותי הערך. ו על ידי שנשמות ההמון ופחותי הערך נדבקים ומתקשרים בתלמידי החכמים ראשי בני ישראל שבדורם, נדבקים הם בחכמתו יתברך שהוא וחכמתו אחד.
- ז. קידוש אב ואם בשעת תשמיש משפיע רק על לבוש הנשמה, ולא על הנשמה בעצמה.
- א - מהות הנשמה 'חלק אלקה ממעל ממש' בפרק א' הובאו דברי רבי חיים וויטאל ז"ל שיש לכל איש ישראל שתי נפשות, והתבאר אודות הנפש האחת שמצד הקליפה וסטרא אחרא, ובפרק זה ימשיך לבאר ענינה של הנפש השנית, שהיא הנפש האלוקית:

מקורות והרחבות

א. להרחבה בנקודה זו - ראה קונטרס 'מהותן של ישראל' (מאמר שישי).

מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות טובות שפמבע כל ישראל בתודותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נונה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עין תדעת טוב ורע: משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות ממאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל מינו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמיהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים תפאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייחר בו: פרק ב ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה

כו
פרק ב

כד
פרק ב

ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיתתו בלח: כך עד"מ נשמות ישראל עלו במחשבה בדתיה בני כבודי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממות האב כך בניכור נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחקמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחקמתו א' וכמ"ש הרמב"ם*

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק. וגם לפי קבלת האר"י ז"ל וציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על-ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו אך לא למעלה מהאצילו וכמ"ש כמ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת פעשייה גופנית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

והוא המדע והוא היודע בו' ודבר זה אין ביכולת האדם להכינו על בוריו בו' בדתיה חחקר אלוה תמצא ובתיב פי' לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין

ביאור התניא

וּנְפֶשׁ הַשְּׁנִיתָ שְׁנַמְצָאת רַק בְּיִשְׂרָאֵל - אצל בני ישראל, היא חֶלֶק אֶלֶּוּהַ מְמַעַל מְפִישָׁה - עצם מהותה של נפש זו, היא אלוקית. וכמו להבריד כל דבר גשמי שכל חלק ממנו תכונותיו

מקורות והרחבות

על שייכות בין שתי הנפשות (שהיא שנית לנפש הבהמית שהיא הראשונה) ולא 'ועוד נפש', עיי"ש.

ג. על אף שגם בנפש הראשונה שמצד הקליפה, נתבאר לעיל (פרק א) שיש הבדל בין ישראל לאומות העולם, שבישראל נפש זו היא מקליפת נוגה שיש בה גם כן טוב, ולכן באות ממנה גם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם, מה שאין כן נפשות אומות העולם הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל, ולכן כל הטוב שהם עושים הוא רק בשביל עצמם. מכל מקום הן בני ישראל והן אומות העולם יש להם נפש שמצד הקליפה, אלא שבאומות העולם שרשה ב' קליפות הטמאות שאין בהם טוב כלל, ובישראל שרשה בקליפת נוגה שיש בה גם טוב. מה שאין כן נפש זו השנית ישנה אך ורק לבני ישראל, ואין לאומות העולם נפש שברזומת נפש זו השנית. ליקוטי ביאורים.

ד. ע"פ לשון הכתוב (איוב לא ב) 'ומה חלק אלוה ממעל', ופירושו בפשטות שאיוב היה קובל ומתרעם על ה' לומר ראו נא מהו החלק הניתן לי מן אלקה ממעל לתשלום גמול מעשי (מצודת דוד שם). אולם בספרי הקבלה והחסידות משתמשים בלשון זו לביאור מהותה של הנשמה. ביאורי חסידים.

ה. רבינו משתמש פעמים רבות בתיבת 'ממש' בספר התניא, ובפשטות בא להדגיש בזה שכן הוא באמת. שלפעמים משתמשים בלשון הבאי וגוזמא, ועל דרך הכתוב במרגלים (דברים א כח) שאמרו על ארץ ישראל שיש בה 'ערים גדולות ובצורות בשמים' ומבואר בגמרא (תמיד כט). שזה לשון הבאי וגוזמא, שודאי לא שייך שיהיו ערים בצורות עד השמים, אלא שדיבר הכתוב בלשון הבאי וגוזמא, ולכן הוסיף רבינו תיבת 'ממש' לשלול שאין כוונתו בדרך גוזמא אלא ממש כן הוא הדבר. שיעורים בספר התניא.

ו. לדוגמא בניזון דין, לולא ההדגשה שהנשמה היא חלק אלקה ממעל ממש, היה ניתן לחשוב שהנשמה ענינה להשכיל ולהתגשש בענינים אלוקיים, ומכיון שבזה כל עסקה הרי זה כפאילו היא חלק אלקה ממעל, על כך מדגיש רבינו שאין הדבר כן, אלא הנשמה היא חלק אלקה ממעל ממש.

ז. שפע טל בהקדמתו.

עוד אודות מהות הנשמה כ'חלק אלקה ממעל ממש', מובא בכ"מ: פעם אחת נכנס החסיד ר' משה וולנינקעס ז"ל לפני ולפנים לרבינו הזקן, ושאל אותו בזה הלשון 'משה מהו גאט', היינו עצמותו יתברך, ושתיק, עד ששאל אותו ג' פעמים, גם שאל אותו מהו נשמה ומהו אמונה. עד שבפעם ג' אמר לו אדמו"ר מה אתה שותק, והשיב לו איני יודע. ואמרו לו אדמו"ר, ואני יודע [-בתמיא], נאר איך מוז זאגן אז אזוי איז דאס, וואס איך מוז זאגן אז ער איז קלאר פראנען, און חוץ עס

ג. רבינו הזקן כותב קודם את נפש הבהמית ורק לאחר מכן את הנפש האלוקית, והטעם לכך, מכיון שהנפש הבהמית נכנסת לאדם מיד בעת היולדו (ראה ב"ר ל ד י), ורק אחר כך נכנסת הנפש האלוקית. וכמ"ש רבינו בשולחן ערוך שלו (או"ח מהדו"ת סי' ד ס"א): גמרו ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים ויום א' לזכר וי"ב לנקבה, שלכן נתייבאו אז במצות מן התורה ונעשו בני עונשים, ותחלת כניסת נפש זו הקדושה היא בחינוך התורה ולמצות שחיובו חכמים לחנך, עכ"ל.

ובספר המאמרים עת"ר (ד"ה ויאמר וגו' מחר חודש, עמ' פח) מוסיף לבאר: והגם דקודם י"ג גם כן הנשמה האלוקית היא המחיה אותו, מכל מקום אין הנשמה האלקית בבחינת התפשטות והתגלות וכו', עד י"ג שנה הוא על דרך משל נשמה באפו, והתפשטות שלה הוא לאחר י"ג שנה כו', ע"כ. עוד כתב שם: הטעם מה שהנפש הבהמית בא קודם, הוא מהכלל הידוע דקליפה קדמה לפירי, דכן הוא גם בגשמיות, כמו בפירי האגוז, שיש בו ד' קליפות, הרי תחלה צומח הקליפה ואחר כך הפירי וכו', וכן בתבואה תחלה צומח התבן והמוץ ואחר כך החטה, ובתחלת הצמיחה נראה שהן העיקר וכו', וכמו כן בהשפעת השכל, תחלה אומרים המשלים והצעת דברים, שאין זה עיקר, והרי הם כמו המוץ ותבן, ואחר כך אומרים עיקר השכל כו', והיינו דהעיקר המכוון באבסוף וכו', ע"כ. ובהמשך דבריו כתב: והנה סיבת הדבר למה באמת הויות הקליפה קדמה לפירי, יש לומר, שאם היה הויות הפרי קודם, לא היה אפשר להיות כלל התהוות הקליפה וכו', ובפרט שילביש את הפרי, ולזאת צריך להיות התהוות הקליפה קודם וכו', וזהו גם כן מה שנפש הבהמית קודם לבוא, ואחר כך הנפש האלוקית כו'. עכ"ל.

ובתורת מנחם (חלק מה עמ' 311) מקשה, שעדיין צ"ב מדוע מכנה רבינו את הנפש האלקית בשם 'נפש השנית', שאף שנפש האלוקית נכנסת באדם משך זמן לאחרי נפש הבהמית, הרי לאמיתו של דבר אצל בני ישראל נוגעת הקדימה בתוכן יותר מאשר הקדימה בזמן, ואם מצד תוכן הענין קודמת נה"א, אין לקרותה בשם 'נפש השנית' בגלל שהיא מאוחרת בזמן. אך הענין הוא שנפש האלוקית היא 'נפש השנית' (שנית לנפש הבהמית) גם מצד תוכן הענין, כיון שכל מציאותה של נפש האלוקית למטה היא רק בגלל נפש הבהמית, ולולא נפש הבהמית לא היתה נפש האלוקית יורדת למטה להתלבש בגוף, אלא היתה נשארת למעלה כפי שהיא מושרשת בעצמותו יתברך, כידוע (להלן פרק לו, מעץ חיים שער כו פ"א) שהנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל וכו', ולא יודה למטה אלא כדי לתקן את נה"ב והגוף וחלקו בעולם, עכ"ל.

ובזה מבאר שם עוד את הכינוי 'נפש השנית', שהוא מורה

מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות טובות שפמבע כל ישראל בתודותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נונה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עין תדעת טוב ורע: משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות ממאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל מינו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמיהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים תפאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייחר בו: פרק ב ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה

כו
פרק ב

כד
פרק ב

ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיתו בכח: כך עד"מ נשמות ישראל עלו במחשבה בדתיה בני כבודי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממות האב כך בניכור נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחקמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחקמתו א' וכמ"ש הרמב"ם*

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק. וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על-ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו אך לא למעלה מהאצילו וכמ"ש כמ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת פעשייה גופנית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

שהוא המדע והוא היודע בו' ודבר זה אין ביכולת האדם להכינו על פוריו בו' בדתיה חחקר אלוה תמצא ובתיב פי' לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין

פרק ב

הטעם שנקראת נפש האלוקית בשם 'נפש השנית'

ונפש השנית בישראל וכו'. לעיל פרק א' הביא רבינו בשם רבי חיים ויטאל^א, שיש לכל איש ישראל שתי נשמות, וביאר שם את מהות הנפש הבהמית שהיא מצד הקליפה וסטרא אחרא. ובפרק זה מבאר את מהות הנפש האלוקית: 'ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש', ע"כ. וצריך ביאור מפני מה כינה רבינו את הנפש האלוקית בשם 'והנפש השנית', דמשמע שהנפש האלוקית היא שנית לנפש הבהמית וטפלה לה, והרי האמת היא שנפש האלוקית היא למעלה שלא בערך מנפש הבהמית, שהרי נפש האלקית היא 'חלק אלקה ממעלי' והיא עיקרו של היהודי, מה שאין כן נפש הבהמית היא נברא ככל הנבראים וטפלה לנפש האלוקית, והו"ל לכל הפחות להשוותם ולכתוב 'ועוד נפש' וכיו"ב. ומצינו על כך כמה ביאורים:

א. בקיצורים והערות ביאר, שכיון שהנפש הבהמית קיימת באדם משעת הלידה, מה שאין כן הנפש האלוקית גמר כניסתה

[-התפשטותה והתגלותה], היא בהיותו בן י"ג שנה, א"כ הנפש האלוקית היא שנית בזמן לנפש הבהמית, ומצד זה מכנה אותה רבינו כאן שנית, וסמך לזה הוא דבקהלת (י טו) כתיב 'עם הילד השני', ובקה"ר עה"פ פי' 'זה יצר טוב'.

עוד טעם הביא שם לכך שנקראת שנית, כי בעבודתה פועלת להביא ליבכל לבבך שדרשו רז"ל ברכות (ד). **'בשני יצריך'**.

ב. עוד ביאר שם ע"פ המבואר בחסידות ששורשן של הנפש האלוקית והבהמית הם ממקומות שונים. דהנה מבואר בספרי הקבלה^ה שבסדר השתלשלות העולמות נתהווה קודם עולם התוהו, ששם האירו המדות האלוקיות בתוקף, ולא נתנו מקום אחת לזולתה, אלא כל מידה האירה בתוקף, והיינו, מידת החסד האירה באופן כזה שכל הנהגת העולמות תהיה רק באופן של חסד, ומידת הגבורה להיפך, שכל הנהגת העולמות תהיה רק באופן של גבורה, ובאופן זה לא

מקורות והרחבות

ד. **להצמח צדק**, (עמ' עב).

ה. **לשון** כ"ק אדמו"ר הרשב"ב בסה"מ עת"ר (ע' פפ-פפז מהדו"ס).

ו. **שו"ע** רבינו (א"ח סוף"ד מהדורא נמל): 'לפי שגמר ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים ויום א' לזכר וי"ב לנקבה שלכן נתחייבו אז במצות מן התורה ונעשו בני עונשים'.

ז. **והטעם** לכך שגמר כניסתה של הנפש האלוקית היא לאחר כניסתה של הנפש הבהמית, כתב בסה"מ עת"ר שם, כי אילו קדמה הנפש האלוקית, היתה הנפש הבהמית מתבטלת מהאור האלוקי של הנפש האלוקית, ולא היה ענין הבחירה, אך לאחר שנפש הבהמית נמצאת כבר בגוף, אין הנפש האלוקית מבטלת אותה.

ח. **ראה** עץ חיים (שער ב').

א. שיערי הקדושה (מ"א עג 6-5). וזה לשונו שם: 'ודע כי אחר שחטא אדם הראשון ואכל מעץ הדעת טוב ורע, חוברו נפשו וגופו גם הם כל אחד מטוב ורע, וזו היא ענין זוהמת הנחש שהטיל בחוה ובאדם'. ועוד שם: 'והנה נפש הטהורה שהיא הפרי כלולה מתרי"ג אברים וגידים, מתלבשת תוך תרי"ג אברים וגידין של נפש הטמאה הנקראת קליפת הפרי, ושתייהן יחד מתלבשות בתרי"ג אברים וגידים של הגוף, ונמצאו איברי נפש הטהורה תוך איברי נפש הרעה, ואברי נפש הרעה תוך איברי הגוף'. עץ חיים (שער נ פ"ג).

ב. וראה להלן בביאור הלשון חלק אלקה ממעל.
ג. וראה עץ חיים שם: 'והנה נפש זו [היינו נפש האלוקית, הנקראת שם 'נפש האדם'] נקרא נפש אל נפש הבהמית'.

ד. בתורת מנחם התוועדויות² נתבאר, שנפש האלוקית מכונה 'שנית', כי מצד מהותה היא אכן שניה ומגיעה לאחר הנפש הבהמית. דלולא הנפש הבהמית לא היתה יורדת הנפש האלוקית לעולם, והיתה נשארת מאוחדת בשורשה העליון, וכמו שכתב רבינו להלן³: כי הנשמה בעצמה אינה צריכה תיקון כלל, ולא הוצרכה להתלבש בעולם הזה רק להמשיך אור לתקנם [את הנפש הבהמית ואת חלקו בעולם], ע"כ. אם כן, הנפש האלוקית יורדת לעולם רק מחמת נפש הבהמית, ולכן מצד מהותה היא נקראת שנית.

ה. יש שביארו על פי מה שכתב רבינו להלן⁴, שאצל הבינוני [שבו קאי ספר התניא] נפש הבהמית היא האדם בעצמו, והנפש האלוקית היא רק תוספת, ובלשון רבינו: הסטרא אחרא שהיא היא האדם עצמו בכינונים, שנפש החיונית המחיה הגוף היא בתקפה כתולדתה בלבו, נמצא היא האדם עצמו, ועל נפש האלהית שבו נאמר 'נשמה שנתת בי טהורה היא', 'שנתת בי דייקא, מכלל שהאדם עצמו איננו הנשמה הטהורה, כי אם בצדיקים שבהם הוא להפך שנשמה הטהורה שהיא נפש האלוקית הוא האדם, וגופם נקרא בשר אדם, וכמאמר הלל הזקן לתלמידיו כשהיה הולך לאכול היה אומר, שהוא הולך לגמול חסד עם העלובה ועניה הוא גופו, כי כמו זר נחשב אצלו, ולכן אמר שהוא גומל חסד עמו במה שמאכילו, כי הוא עצמו אינו רק נפש האלהית לבד, כי היא לבדה מחיה גופו ובשרו, שהרע שהיה בנפש החיונית

היה מקום להנהגת העולם, כי כל מידה האירה בתוקף ולא נתנה מקום לזולתה, ולא היו העולמות יכולים לסבול את האור, וכתוצאה מזה נגרם שבירת הכלים [היינו העולמות שמקבלים את ההארה מהמדות העליונות, מכונים 'כלים'], ונפלו ניצוצות מ'עולם התוהו' ל'עולם התיקון', ששם אין מאירים המדות בתוקף, ונותנים המדות כל אחד מקום לזולתו. ומבואר בחסידות⁵ שנפש הבהמית שרשה מ'עולם התוהו', ולכן היא בתוקף גדול כמו המידות שב'עולם התוהו', ושורש נפש האלוקית מ'עולם התיקון' ולכן עיקרה מוחין. ולכן נקראת הנפש האלוקית 'שנית', מכיון ששורש הנפש האלוקית היא מ'עולם התיקון' שהוא שני [בסדר השתלשלות העולמות] ל'עולם התוהו', שמשם שורש הנפש הבהמית⁶.

ג. בתורת מנחם ספר המאמרים⁷ ביאר, שכיון שבהתלבשות הנפש האלוקית בתוך הנפש הבהמית, היא בהעלם לגמרי בנפש הבהמית, והתגלות כוחותיה הם רק דרך הנפש הבהמית [כמו שיבאר רבינו להלן], וכן השגותיה באלוקות הם דרך הנפש הבהמית, שאף שמצד טבעה הרי היתה יכולה להשיג שלא באמצעות משלים גשמיים מכל מקום מצד התלבשותה בגוף, הנה כדי שתשיג הנפש האלוקית השגות רוחניות היא צריכה משלים ודוגמאות גשמיים, על דרך הכתוב 'מבשרי אחזה אלקה' (איוב יט טו) אף שהיא 'חלק אלקה ממעלי מצד טבעה. ולכן נקראת הנפש האלוקית 'שנית', כי התגלותה כאן בעולם הזה היא רק דרך הנפש הבהמית והיא כביכול שנית וטפלה אליה.

מקורות והרחבות

ט. תורה אור (נלאשית ע 6) ובכ"מ.
י. בכפ"מ עת"ר (טז) נתבאר, ששני הענינים שייכים זה לזה, שהטעם שהנפש הבהמית נכנסת ראשונה, היא מצד ששורשה מ'עולם התוהו' שקדם ל'תיקון', ומוסיף שם, שהוא ע"ד הידוע שהקליפה קודמת לפרי, כמ"ש בלקו"ת וספר הליקוטים להארז"ל (ק"פ ועלמ). וכמו כשמסבירים

דבר שכל, הנה קודם מביאים את המשלים שהם טפלים לענין ורק אח"כ את השכל עצמו.
יא. תשכ"א (ע" ע 6).
יב. ח"ק מ"ה (ע" 311).
יג. פרק ל"ז.
יד. פרק כ"ט.

היה מקום להנהגת העולם, כי כל מידה האירה בתוקף ולא נתנה מקום לזולתה, ולא היו העולמות יכולים לסבול את האור, וכתוצאה מזה נגרם שבירת הכלים [היינו העולמות שמקבלים את ההארה מהמדות העליונות, מכונים 'כלים'], ונפלו ניצוצות מ'עולם התוהו' ל'עולם התיקון', ששם אין מאירים המדות בתוקף, ונותנים המדות כל אחד מקום לזולתו. ומבואר בחסידות⁵ שנפש הבהמית שרשה מ'עולם התוהו', ולכן היא בתוקף גדול כמו המידות שב'עולם התוהו', ושורש נפש האלוקית מ'עולם התיקון' ולכן עיקרה מוחין. ולכן נקראת הנפש האלוקית 'שנית', מכיון ששורש הנפש האלוקית היא מ'עולם התיקון' שהוא שני [בסדר השתלשלות העולמות] ל'עולם התוהו', שמשם שורש הנפש הבהמית⁶.

שלמעלה מעולם האצילות [מבואר בקבלה שבסדר ההשתלשלות, מעל ד' עולמות אבי"ע היא בחי' הכתר, שהיא מדריגה ממוצעת בין הבורא לנבראים, ובבחינת כתר עצמו יש ב' מדריגות, המדריגה העליונה נקראת עתיק יומין, [וכלשון הפסוק (דניאל ז ט) כשראה במראה הנבואה את ה': 'וַעֲתִיק יוֹמִין יָתֵב לְבוּשָׁה פְתֹלֵג חָוֵר'] ע"ש שנעתק ומובדל לגמרי מהעולם, והמדריגה השניה נקראת אריך אנפין [-פנים ארוכות] שהיא מקור לעשר ספירות].

וביישוב הדברים כתב על פי מה שנאמר בזוהר (סג) על הפסוק (ישעיה מה ט) 'הרעיפו שמים ממעל' מאי הרעיפו, כמ"ש (האזינו לב ג) 'יערוף כמטר לקחי' ואי תימא דביה תליא [-ואם תאמר שענין המטר תלוי בבחי' שמים] כתיב 'ממעל', 'ממעל' ודאי מעתיקא קדישא קא אתיא. ע"כ. היינו שאף שהשפעה בפועל היא מבחי' שמים מ"מ מקור ההשפעה הוא מבחי' עתיק שלמעלה מבחי' שמים. ועד"ז הוא פי' 'חלק אלקה ממעל' שאמנם הנשמה נמשכת בפועל מאצילות הנקראת ג"כ שמים אבל לא משם בלבד שורש הנשמה אלא שורש הנשמות הוא ממעל, מבחי' עתיקא קדישא.

ביאור ההדגשה בתיבת "ממש"

ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש. בפרק זה מבאר רבינו את מהות הנפש האלוקית שבאה מצד

המלוכשת בדמו ובשרו, נתהפך לטוב ונכלל בקדושת נפש האלהית ממש בצדיקים, אבל בביוני, מאחר שמהותה ועצמותה של נפש החיונית הבהמית שמסטרא אחרא המלוכשת בדמו ובשרו לא נהפך לטוב, הרי היא היא האדם עצמו. ע"כ. ולכן מכנה אותה רבינו שנית, כי מצד הרגשת האדם היא 'שנית' ותוספת לנפש הבהמית שהיא העיקרית אצלו".

הדרגות העליונות הרמוזות בתיבות ממעל ממש

ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש. בפרק זה מבאר רבינו את מהות הנפש האלוקית שבאה מצד הקדושה, וכותב שהיא 'חלק אלקה ממעל'. ומצינו שדנו בלשון 'חלק אלקה ממעל', על מה מרמז במדריגת הנפש האלוקית.

בקיבורים והערות" דן בלשון 'חלק אלקה ממעל', באיזה מדריגה באלוקות מדבר כאן, ומביא מהרמ"ק דתיבת 'אלקה' עולה על הקדוש ברוך הוא כשהוא מתלבש בעשר הספירות דאצילות, שאותיות אל מרמזות על בחינת חסד, כמו שכתוב (מליס זכ א) 'חסד אל כל היום', האות ו, היא בחינת שש המדות העליונות [-חסד, גבורה, תפארת, נצח הוד ויסוד], והאות ה מרמזת על בחינת המלכות". והיינו שמקור הנשמה הוא מעשר ספירות של עולם האצילות.

לאידך, לגבי תיבת 'ממעל' מביא מהזוהר (מ"ג כה:) שמרמז על בחי' עתיק

מקורות והרחבות

לך ה' הממלכה וכו', ולא עד בכלל, כי מדת מלכותו ית' נקראת בשם 'דבר ה' כמ"ש 'באשר דבר מלך שלטון', ונכללת ונרמזת באות ה"א אחרונה של שם הי"ה, כי פנימיות ומקור הדיבור הוא ההבל העולה מן הלב ומתחלק לחמש מוצאות הפה, אחה"ע מהגרן וכו', וגם הברת הה"א היא בחינת הבל לבד, כמ"ש 'אתא קלילא דלית בה מששא', ואף שאין לו דמות הגוף ח"ו, אך דברה תורה כלשון בני אדם, בשגם, שגם דבר ה' כ"ב אותיות המתחלקות לחמש חלקי המוצאות, ובהן נבוא כל היצור.

טו. **ביאורי חסידים** (העמות וצילויס אהלי מורה גליון ממרמג ע' 52).

טז. **להצמח צדק** (עמ' 53-עג).

יז. **פרדס רימונים** (שער כג פ"א, ערך אלקה).

יח. **ראה** אגרת התשובה לרבינו (פ"ד) וז"ל: וכל העשר ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי"ה ברוך הוא וכו', כי הוי"ו מורה על המשכה מלמעלה למטה, וגם המשכה זו היא ע"י מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות, הנכללות בדרך כלל במספר שש שבפסוק 'לך ה' הגדולה' וכו', עד